

BIBLIOGRAFIA MEDICALĂ MAGHIARA DIN SECOLUL AL XVI-lea

Kónya Imre

În anul 1943, în editura Institutului științific ardelen a apărut volumul „O carte de medicină maghiară din secolul al XVI-lea”, cu o introducere de *Varjas Béla*. Această carte se ocupă cu manuscrisul din biblioteca Teieki, iar titlul ei este „Despre leacurile bolilor trupului omenesc”.

Deoarece avem de făcut anumite observații în legătură cu această lucrare, socotim că e oportun și just să aducem câteva întregiri și rectificări la adnotările prețioase și obiective din toate punctele de vedere ale lui *Varjas Béla*.

Am în fața mea două manuscrise, primul un codice pe care l-am menționat mai sus, iar celălalt, tot un manuscris, care a fost copiat în 1757, din inițiativa soției lui Rhédei Zsigmond, Wesselényi Kata. Titlul acestuia din urmă este următorul: „Ars Medica” adică o astfel de carte în care se pot găsi împotriva a tot felul de boli (ce se săvârșesc de obicei în trupul omului) multe leacuri folosite și des încercate, pe care le-a adunat pentru întâiași dată din băgările de seamă ale învățaților, Lenchés György la Oradea, în anul 1610, 26 mai. Acum din nou, din sfință și dumnezeiască îndurare, pentru a le putea folosi împotriva bolilor de otrăvire sau de mistuire ce ar putea să se ivească (ferească Dumnezeu) atii în casa sa domnească precum și la alți nevelnici, au fost copiate de către Z. J. S. la Singeorzul de Pădure, în ianuarie 1757, din porunca luminatului domn și grof Rhédei Zsigmond împreună cu iubita lui soție, Doamna B. Wesselényi Kata.

Din cele două manuscrise rezultă în mod limpede că e vorba de aceeași carte de leacuri. Despre unul, Varjas a stabilit că datează din secolul al XVI-lea, iar data celuilalt e întrutotul sigură, deoarece copistul a scris-o pe copertă. Am început să examinez și să compar cu atenție textul celor două cărți și am ajuns la concluzia că textul ambelor manuscrise e același, cu deosebirea că din amândoua lipsesc anumite fragmente, care se pot adăuga și întregi cu desăvârșire din celălalt. Comparația m-a ajutat să stabilesc în mod cert ca e vorba de aceeași carte medicală. Rămâne doar problema de a se ști în ce raport se află cele două texte, unul față de celălalt. Trebuie oare să considerăm copia mai veche drept bază, adică text original, sau și aceasta este numai o copie? Nici aici lucrurile nu pot fi dovedite în întregime, cu toate că împrejurările sînt de natură să arate că textul cărții de medicină editată de Varjas poate fi cel original, acela pe care l-a scris însuși Lenchés György. Acesta e un exemplar foarte deteriorat și plin de lacune. Din nenorocire nu se poate dovedi că acesta ar fi textul original, deoarece lipsește afit coperta cit și prefața. În schimb, foile lipite ca adaos care au fost scrise de aceeași mîină și în care se recomandă mijloace mai noi de vindecare arată că avem de-a face cu manuscrisul original care, trecînd prin mai multe mîini, a ajuns la Barakonyi Borbély János din Aiud. Locul unde a apărut cartea este cert, de asemenea și data așa cum rezultă din coperta celei de a doua copii. Nu mai puțin autorul. Din toate acestea se poate stabili cu siguranță și faptul că două exemplare ale acestei cărți medicale de la 1757 au fost în circulație, deoarece copia a doua s-a pregătit după un exemplar mai complet care a avut copertă și prefață, neavînd însă 7 scrisori de la început, adică partea în care se cuprinde descrierea leacurilor, din primul exemplar pînă la mijlocul articolului despre durerea de cap cauzată de frig, prin urmare în total patru articole. În afară de aceasta lipsește și sfîrșitul primului manuscris. Filele care lipsesc de la mijlocul primului manuscris precum și scrisorile, se află toate în al doilea manuscris, pînă la sfîrșit. La fel, filele lipite din primul manuscris se află, cu una sau două excepții, în manuscrisul al doilea, dar nu adăugate prin lipire ci intercalate în cuprinsul textului la locul potrivit. După cum am amintit, al doilea manuscris e în concordanță aproape totală cu exemplarul din codice, nu s-au făcut decît cîteva inversări de succesiune care pot fi atribuite copistului. Trebuie să mai notăm încă o deosebire, anume copistul mai învățat a știut să folosească just pronumele relativ „care” în funcție de raportarea lui la persoane sau la obiecte. Prin urmare textul e în deplină concordanță, iar al doilea manuscris poate fi denumit prima ediție amplificată a lui, deoarece filele lipite și primele părți ilegibile se pot întregi cu fragmentele respective din al doilea manuscris. Mai găsim unele mici greșeli de transcriere, dar acestea nu constituie modificări esențiale și pot fi ușor corectate. Nici al doilea manuscris nu este însă complet, deoarece lipsește sfîrșitul cărții a șasea și tabla de materii a cărții a patra. În schimb în locul acestora, găsim ceea ce lipsește din codex, întreaga tablă de materii a cărții despre leacuri.

Rezumînd observațiile noastre, din compararea celor două manuscrise putem să formulăm următoarele constatări

1. Manuscrisul editat de dr. Varjas este în prezent cel mai vechi. Se poate presupune, dar nu se poate dovedi, că acesta e manuscrisul lui Lenchés, în orice caz scris de un om care a introdus în acest manuscris și experiențele sale de mai tîrziu.

2 Cartea despre leacuri este prima copie sau chiar originalul cărții care a apărut pînă în prezent.

3. Au fost în circulație mai multe copii făcute după prima copie. Manuscrisul nr. 2 este o copie a unui alt manuscris de la 1610, care atunci avea începutul, dar pînă la scrisoarea a șaptea numai coperta și prefața. Celelalte părți se pot considera ca fiind întregi.

4. Faptul că manuscrisul nr. 1 amintește că „eu Lenchés György am încercat” precum și titlul manuscrisului nr. 2, sînt o dovadă limpede că transcrierea copiei s-a făcut după textul original sau după copia acestuia. Așa dar, asupra autorului cărții nu cade nici o umbră de îndoială. Lămurirea vieții și activității autorului e un lucru care trebuie dus la îndeplinire de acum înainte.

Primită la redacție: la 29 decembrie 1955.
